

Τεχνολογικό Πάρκο-Οικομυσείο Βιομηχανικής Κληρονομιάς παραγωγής ασβέστου στο Ασβεστοχώρι

- 300 χρόνια αδιάλειπτης ιστορίας μίας καθιερωμένης παραγωγής
- εξαιρετική εικόνα της εξέλιξης της παγκόσμιας βιομηχανίας ασβέστου
- διατήρηση των στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς
- κέντρο διάσωσης παραδοσιακών δομικών τεχνών και τεχνικών

Επιμέλεια: Γεωργία Ζαχαροπούλου, Δρ. Π.Μ., M.A. Conserv. Stud., York, U.K., ENM KM

■ Εισαγωγή

Η ευρύτερη περιοχή του Ασβεστοχωρίου έχει τεκμηριωθεί, με βάση διεθνώς αποδεκτά κριτήρια, ως ένα αναντικατάστατο ιστορικό, κοινωνικό, επιστημονικό και τεχνολογικό σύνολο που περιγράφει με σαφήνεια και πληρότητα την εξέλιξη της παγκόσμιας ιστορίας παραγωγής ασβέστου για δύο κυρίως λόγους:

- συγκεντρώνει σε μικρή περιοχή **αντιπροσωπευτικά**, αλλά και **σπάνια** (π.χ. ασβεστοκάμινοι Hoffman) προβιομηχανικά, πρώιμα βιομηχανικά και βιομηχανικά δείγματα ασβεστοκαμίνων από την παγκόσμια ιστορία παραγωγής ασβέστου,
- ανέπτυξε και συνεχίζει να αναπτύσσει πλήρη **καθετοποίηση** στην παραγωγή, από την εξόρυξη μέχρι και το τελικό προϊόν, αδιάλειπτα για πάνω από 300 χρόνια.

Η παρέμβαση αυτή, επιδιώκει την προβολή και διάδοση των θέσεων και των προτάσεων προστασίας και ανάδειξης της αξιολογής βιομηχανικής κληρονομιάς παραγωγής ασβέστου

του Ασβεστοχωρίου και φιλοδοξεί να συνεισφέρει στη σφαιρική αντιμετώπιση του πολυπαραμετρικού προβλήματος διαχείρισης της περιοχής -παράλληλα με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της εξορυκτικής δραστηριότητας, την περιβαλλοντική αποκατάσταση του χώρου και τη βιώσιμη επανένταξη των βιομηχανικών του δραστηριοτήτων με στόχο την **ολοκληρωμένη διατήρησή** της (integrated conservation).

Στο πλαίσιο αυτό, απευθύνεται έκκληση προς όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, που έχουν εκπονήσει μελέτες διαχείρισης της περιοχής του Ασβεστοχωρίου από διαφορετικές οπτικές και προσεγγίσεις, να συντονίσουν τις ενέργειές τους, εντάσσοντας στο σχεδιασμό και τη σημαντική παράμετρο της προστασίας της βιομηχανικής κληρονομιάς, που διασώζεται έως και σήμερα στην περιοχή.

■ Α. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Η μεθοδολογία τεκμηρίωσης της κληρονομιάς του Ασβεστοχωρίου υποστηρίχθηκε και αξιοποίησε όλα τα εργαλεία έρευνας της βιομηχανικής αρχαιολογίας και ειδικότερα, έγινε εκτεταμένη βιβλιογραφική έρευνα, έρευνα σε αρχεία υπηρεσιών για ιστορικούς και σύγχρονους χάρτες της περιοχής, έρευνα στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, προφορικές μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, επιφανειακή έρευνα και τεκμηρίωση πεδίου, φωτογραφική τεκμηρίωση (παρελθόν-παρόν), απόπειρες ευαισθητοποίησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και επιπλέον έρευνα αγοράς του βιομηχανικού κλάδου παραγωγής ασβέστου. Τα στοιχεία τεκμηρίωσης έχουν ήδη δημοσιευθεί σε ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά και πρακτικά συνεδρίων.

Το γεωγραφικό και ιστορικό πλαίσιο της περιοχής Ασβεστοχωρίου

Ο πρώτος οικισμός, που ονομάστηκε Νεοχώρι, ιδρύθηκε μετά από Σουλτανικό διάταγμα γύρω στο 1580-1600, στο μέσο της ακατοίκητης δασώδους έκτασης μεταξύ Θεσσαλονίκης και Χορτιάτη, στην οποία υπήρχαν οι Βυζαντινοί μύλοι και τα υδραγωγεία που ύδρευαν την Θεσσαλονίκη. Διερχόταν επίσης παρακαμπτήριος της Εγνατίας οδού, από την οποία μεταφερόταν συντομότερα το Ταχυδρομείο, από το Δυρράχιο προς Θεσσαλονίκη-Κωνσταντινούπολη. Με σκοπό τη φύλαξη των υδραγωγείων και των χρηματοποστολών, η περιοχή υλοτομήθηκε και στο μέσον της ιδρύθηκε το πρώτο από τα πέντε τελικά φυλάκια ή κούλιες. Οι πρώτοι κάτοικοι ζούσαν με το μισθό του φύλακα και σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες καταγόταν από την παλιά Ελλάδα, άλλοι από τη Μάνη ή από εξόριστους στη Μ. Ασία αρματολούς, ενώ σταδιακά εγκαταστάθηκαν οικογένειες από την ευρύτερη περιοχή. Γραπτές μαρτυρίες τεκμηριώνουν ότι περίπου το 1680-1700, τμήμα των κατοίκων στράφηκε στην παραγωγή ασβέστου, χωρίς να είναι γνωστό πως αποκτήθηκε η απαραίτητη τεχνολογία. Έτσι οι Τούρκοι μετονόμασαν το Νεοχώρι σε Κιρέτο-Κιοϊ (=Ασβεστοχώρι). Μετά το 1780, οπότε οι φυλάκες απολύθηκαν από την κυβερνητική υπηρεσία και έμειναν άνεργοι -μετά από ληστεία, που οι ίδιοι έκαναν στο ταχυδρομείο (!) - η παραγωγή ασβέστου κυριάρχησε, καθώς υπήρχαν άφθονες πρώτες ύλες, δηλαδή ασβεστολιθικά πετρώματα και πουρνάρια ως καύσιμη ύλη.

Εξέλιξη της παραγωγής ασβέστου

Προβιομηχανική περίοδος

Κύρια αγορά κατανάλωσης της ασβέστου ήταν αρχικά η Θεσσαλονίκη προς την οποία η μεταφορά γινόταν με γαϊδούρια. Ωστόσο, λόγω μεγάλου ανταγωνισμού, ομάδες ασβεστοπαραγωγών και ασβεστεμπόρων περιόδευσαν στα Βαλκάνια και στη

Μ. Ασία. Η έρευνα στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας έφερε στο φως τούρκικα "ταπιά" του 1907 λεπτομερούς καταγραφής 22 ιδιοκτητών προβιομηχανικών χώρων παραγωγής ασβέστου του Ασβεστοχωρίου (υπ' αριθ. 1121-1187 εγγραφές του βιβλίου Α' Προχείρου Φορολογικού (Μουσαφτελέ) έτους 1323 (1907) Ασβεστοχωρίου).

Πρώιμη βιομηχανική περίοδος

Μετά την πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης του 1917, κατά την περίοδο της ραγδαίας ανοικοδόμησής της, ο ανταγωνισμός εντάθηκε. Η πρώτη εταιρεία "Ένωσις" Ασβεστοποιίας ιδρύθηκε το 1924-25, κατασκευάζοντας στο Ασβεστοχώρι το **πρώτο** στην Ελλάδα 'εργοστάσιο' σύγχρονης για την εποχή τεχνολογίας (τύπου Hoffman). Αργότερα, κατασκευάστηκε δεύτερο 'εργοστάσιο' δίπλα του και τρίτο στην Αθήνα. Το 1930 ιδρύθηκε η δεύτερη εταιρεία η "Ομόνοια", που κατασκεύασε 'εργοστάσιο' ίδιου τύπου. Οι προβιομηχανικές ασβεστοκάμινοι σταδιακά εγκαταλείφθηκαν, αλλά δεν γκρεμίστηκαν.

Βιομηχανική περίοδος

Κατά την περίοδο 1945-50, ιδρύθηκε η τρίτη εταιρεία η "Πρόοδος", κατασκευάζοντας ασβεστοκάμινο καθέτου λειτουργίας (τύπος γνωστός στην Ελλάδα ως "πάτα-τράβα"), που λειτουργούσε με υγρά καύσιμα. Ακολούθησαν δύο ιδιωτικά εργοστάσια, του Γρηγορίου Ρουσιδίου το 1948 και του Κωνσταντίνου Βρέλλα το 1949. Το τελευταίο αντικαταστάθηκε κατά τη δεκαετία του '60 από φρεατοειδή ασβεστοκάμινο με μεταλλικό περίβλημα γερμανικής τεχνολογίας, ενώ από το 1978 λειτουργεί και μονάδα παραγωγής κοινοποιημένης υδρασβέστου. Το 1959, ιδρύθηκε η εταιρεία παραγωγής και διάθεσης αδρανών με την επωνυμία "Η ΕΛΠΙΣ", που το 1964 εγκατέστησε στην παραγωγή καμένης ασβέστου και το 1992 εγκατέστησε μονάδα παραγωγής πολτού υδρασβέστου με την επωνυμία ΕΡΓΑΣΙΑΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΑΣΒΕΣΤΟΧΩΡΙΟΥ "Η ΚΥΨΕΛΗ". Το 1969 ιδρύθηκε η ασβεστοποιία των ΑΦΩΝΤΑΝΗ, η οποία το 1976 κατασκεύασε δύο φρεατοειδείς ασβεστοκαμίνους συνεχούς λειτουργίας. Η πρώην ασβεστοκάμινο του κ. Ρουσιδίου περιήλθε στην ιδιοκτησία της "ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΪΑΣ ΤΙΤΑΝ Α.Β.Ε.Ε." και λειτουργήσε έως το 1992, οπότε η επιχείρηση μετεγκαταστάθηκε στο 6ο χλμ. της οδού Λαγκαδά επενδύοντας σε εισαγόμενης τεχνολογίας ασβεστοκάμινο δύο παράλληλων φρεάτων (από το 2001 η επωνυμία είναι "CaO Hellas ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΪΑ").

Στην ευρύτερη περιοχή δραστηριοποιούνται και άλλες ασβεστοβιομηχανίες, οι οποίες, αν και έχουν καταγραφεί, δεν εκτιμώνται ως αντιπροσωπευτικές (ιστορικά) της εξέλιξης της παραγωγής ασβέστου.

■ Β. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Προβιομηχανικές Ασβεστοκάμινοι

Καταγράφηκαν δύο ομάδες ανάπτυξης των προβιομηχανικών ασβεστοκαμίνων, γύρω από τις περιοχές εξόρυξης "Ομόνοια" και "Αργυρό", οι οποίες ανήκουν τυπολογικά και λειτουργικά στην κατηγορία των **φρεατοειδών** (κατακόρυφων) **ασβεστοκαμίνων** διακεκομμένης λειτουργίας συνεχούς φόρτισης. Ειδικότερα:

Ομάδα Καταγραφής Α: πρόκειται για την περιοχή στα ανατολικά του οικισμού και στις παρυφές του, κάτω από το μη ενεργό σήμερα λατομείο της "Ομόνοιας". Οι ασβεστοκάμινοι που διασώζονται (7) αντιπροσωπεύουν το πρώτο στάδιο ανάπτυξης πολύ κοντά στον οικισμό, κατά το 17ο-19ο αιώνα. Καταγράφηκαν 2 κάμινοι δύο χώρων (δίδυμες) και 3 κάμινοι ενός χώρου (φωτ. 1).

Ομάδα Καταγραφής Β: αναπτύσσεται στην ευρύτερη περιοχή

νό
τα
Αι
15
15
(δ
δε
τη
πε
δε
'Ε
νε
Πι
αι
Σι
"Ε
πε
γε
3)
τε
τα
'7
γι
χρ
Τε
φι
εγ
Δι
σι
Σι
σι
Ψ
Αι
τη
τι

Αι
Η
τα
σι
πε
με
πε
σι
ω
λε
ω
πε
τα
κι
Ει
ρί
δι
κε
αι
κι
πε
πε
φι
(1
νε
15
το
τί
Η
κκ